

УДК 37.8.011.3-051:005.336.2

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГА**Михайлюк І.В.**

У статті представлено структурно-функціональну модель діалогічної компетентності психолога. Виокремлено структурні компоненти як основні базові характеристики діалогічної компетентності: аналітико-прогностичний, мотиваційно-ціннісний, операційно-поведінковий. Описано функціональні компоненти як стійкі базові зв'язки основних структурних компонентів: Я-компетентність, компетентність-в-Іншому, компетентність-у-ситуації. Розглянуто зміст функціональних компонентів з позиції розуміння себе (Я-компетентність), розуміння іншого (компетентність-в-Іншому), розуміння процесу ситуації взаємодії (компетентність-у-ситуації). Встановлено взаємозв'язок структурних і функціональних компонентів діалогічної компетентності психолога. Констатовано, що успішність професійної діяльності психолога у контексті представленої моделі, як кінцевий результат може бути досягнуто на основі функціональних результатів.

Ключові слова: модель, структурні компоненти, функціональні компоненти, розуміння, взаємозв'язок, діалогічна компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. У руслі гуманізації сучасної освіти актуальною є потреба суспільства в професійній підготовці майбутніх психологів, котрі орієнтовані на діалог як головний інструментальний засіб діяльності та психологічного впливу в контексті високого рівня діалогічної компетентності. Оволодіння діалогічною компетентністю у процесі професіоналізації одне з важливих завдань, що сприяє не лише становленню майбутнього фахівця, але й створює умови для надання ефективної психологічної допомоги. У зв'язку з цим один з можливих шляхів вирішення цієї проблеми – розробка практико-орієнтованої концепції діалогічної компетентності психолога в основу якої покладено структурно-функціональний механізм розвитку досліджуваного явища. Зміст практико-орієнтованої концепції діалогічної компетентності психолога представлено у вигляді структурно-функціональної моделі, опис котрої наводиться в даній статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується запропонована стаття. В основу побудови структурно-функціональної моделі покладено характеристики її основних якостей запропоновані А.О. Амелковим. Виокремлення структурно-функціональних компонентів діалогічної компетентності психолога базується на наукових положеннях А.М. Акуліна та М.Р. Мінігалієвої. Згідно авторів заслуговує на увагу аналіз змісту діалогічної компетентності та важливість оволодіння діалогічною компетентністю у процесі підготовки майбутніх психологів.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Мета наукового пошуку полягає у теоретичному обґрунтуванні структурно-функціональної моделі діалогічної компетентності психолога.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проведене теоретичне узагальнення наукового матеріалу з досліджуваної проблеми дає змогу розробити структурно-функціональну модель в котрій узагальнено наше розуміння діалогічної компетентності психолога.

Вищезначена модель розкриває діалогічну компетентність психолога у контексті професійної діалогічної взаємодії, яку ми розглядаємо як процес, специфіка котрого виражається у динамічно-процесуальних характеристиках досліджуваного явища.

На наш погляд, метод моделювання є одним з основних способів дослідження психологічних процесів. Модель у науковому дослідженні виступає засобом наочного представлення зв'язків між елементами і відношень його компонентів.

При побудові структурно-функціональної моделі у якості основи ми орієнтувались на характеристики запропоновані А.О. Амелковим. Так, основними якостями моделі автор вважає:

1) відповідність, подібність системі; 2) цілеспрямованість, взаємозв'язок параметрів з поставленою перед системою ціллю, з очікуваним результатом; 3) відволікання, абстрагування від деяких деталей і параметрів зразка-оригінала [2, с. 20].

У процесі конструювання уявлень про зміст представленої моделі до останньої висувались наступні вимоги: 1) діапазон специфічності має бути розширеним і не перевищувати границь норми; рухливість структурно-функціонального процесу має досягатися не за рахунок залучення нових структурних та функціональних компонентів, а з можливістю внутрішнього переструктурування; 2) можливість розкриття не лише складу діалогічної компетентності з відображенням набору її елементів, але й давати уявлення про зв'язок між ними, характер цього зв'язку, механізми, що розгортають її від одного етапу до іншого; 3) схема структурно-функціонального процесу має бути такою, щоб з її допомогою можна було описати діалогічний контакт психолога і клієнта у процесі консультативної взаємодії.

Своєрідність структурно-функціональної моделі полягає у тому, що її безпосередня реалізація здійснюється за допомогою діалогу як головного інструментального засобу у професійній діяльності психолога. Слід зауважити, що діалог, як простір та умова, забезпечує всебічний прояв професійної діалогічної компетентності психолога. Представлена позиція структурно-функціональної моделі діалогічної компетентності, безумовно, не вичерпує усієї глибини цього багатогранного явища і не претендує на всеосяжність. Розгляд ключових доміант діалогічної компетентності психолога визначає наше розуміння означеного феномена в рамках проведеного дослідження.

Виходячи із нашого розуміння діалогічної компетентності як складової професійної компетентності психолога, ми намагалися вичленити її структурну функціональність. Ґрунтуючись на наукових положеннях А.М. Акуліна та М.Р. Мінігалієвої [1, 8], було визначено, що реалізація діалогічної компетентності відбувається на трьох структурних (аналітико-прогностичний, мотиваційно-ціннісний, операційно-поведінковий) і трьох функціональних (Я-компетентність, компетентність-в-Іншому, компетентність-у-ситуації) рівнях. Слід додати, що структурні та функціональні рівні діалогічної компетентності психолога у контексті нашого дослідження розуміються як психологічні складові, які визначають міру успішності розвитку професійно достатнього рівня діалогічної компетентності психолога.

З вищезначеного слідує, що побудова структурно-функціональної моделі діалогічної компетентності психолога передбачає визначення її структурних та функціональних компонентів. Представлена в дослідженні дослідницька модель конкретизує процес розвитку діалогічної компетентності майбутніх психологів як становлення синтезу структурних та функціональних компонентів, відображає цілісність явища на різних структурних (аналітико-прогностичний, мотиваційно-ціннісний, операційно-поведінковий) та функціональних (Я-компетентність, компетентність-в-Іншому, компетентність-у-ситуації) рівнях в умовах діалогу як безпосереднього засобу реалізації діалогічної компетентності, котрі репрезентуються у вигляді діалогічних стратегій психолога й визначають діалогічний вплив як засіб психологічного впливу у наданні ефективної психологічної допомоги (рисунок 1.). Ступінь сформованості структурно-функціональних компонентів відбиває рівень сформованості діалогічної компетентності майбутніх психологів.

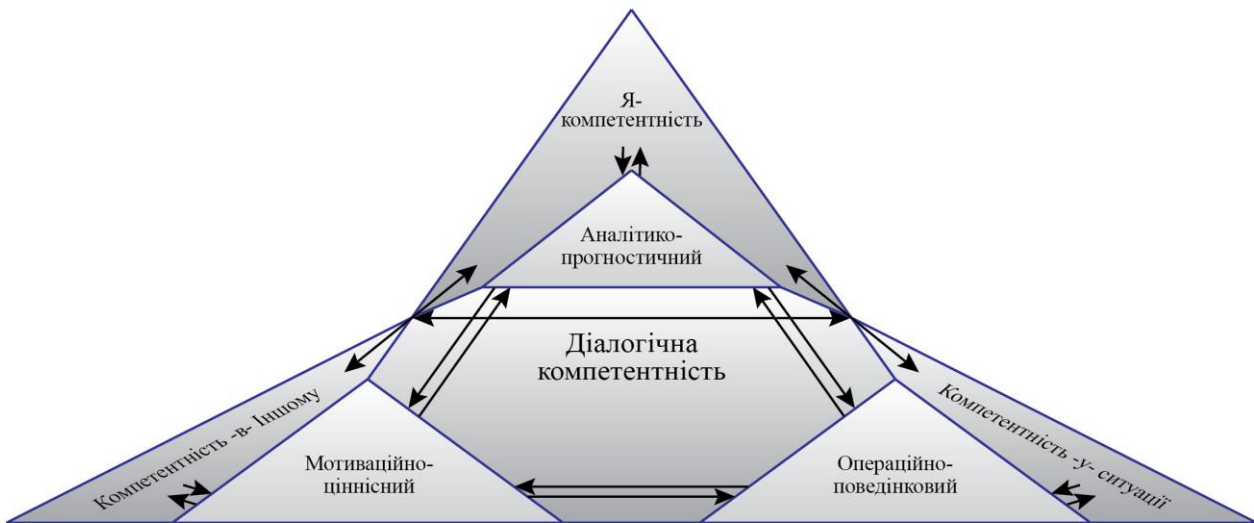

Рисунок 1. Структурно-функціональна модель діалогічної компетентності психолога

Представимо зміст структурно-функціональних компонентів діалогічної компетентності психолога, відображаючи цілісність самого явища на визначених рівнях.

Ми припускаємо, що діалогічна компетентність це упорядкована множина взаємопов'язаних та взаємообумовлених цілісних структурних і функціональних компонентів, що становлять єдине ціле у своїй структурі та підпорядковані цілям, мотивам і завданням, спрямованим на розвиток даного явища.

Структурні компоненти – це основні базові характеристики діалогічної компетентності психолога, сукупність котрих утворює факт її наявності і відрізняє від усіх інших психологічних явищ. До цих компонентів ми відносимо: аналітико-прогностичний, мотиваційно-ціннісний, операційно-поведінковий.

Аналітико-прогностичний компонент забезпечує оволодіння теоретичними знаннями та уявленнями про сутність, функції і способи діалогу та характеристики конструктивної діалогічної взаємодії. Осмислення поняття професійний діалог дає змогу виокремити діалогічні уміння котрими необхідно володіти психологу. Планування ситуації взаємодії забезпечує прогнозування та вибір можливих шляхів вирішення комунікативних задач, актуалізацію знань, умінь та навичок адекватних цілі і ситуації діалогічного спілкування. Даний компонент дає змогу визначити логіку розвитку професійного діалогу та забезпечує практичний аналіз й адекватну оцінку його ефективності. Усвідомлення необхідності оволодіння теоретичною базою та умінням передбачати хід ведення діалогу, сприяє ефективній діалогічній взаємодії у визначеній професійній діяльності.

Мотиваційно-ціннісний компонент визначає формування сукупності мотивів й установок, що детермінують, спрямовують і регулюють процес професійної діалогічної взаємодії. Зорієнтованість на діалог покращує умови конструктивного ведення та регулювання даного процесу. Використання діалогічної, емпатійної та альтруїстичної направленості сприяє ефективній діалогічній взаємодії. Діалогічна установка, дає змогу сприймати Іншого, як рівного партнера, що актуалізує фасилітуючі установки у ситуації психологічного консультування: готовність бути поруч з іншою людиною в процесі її внутрішніх глибоких переживань без зайвого проникнення у душевний простір; віру у сили і можливості іншої людини допомогти самому собі; надання іншій людині відповідальності за свій вибір та свободу у прийнятті власних рішень; прийняття іншої людини такою, якою вона є; увага до почуттів і думок іншої людини та готовність їх почути; готовність поважати рішення іншої людини; готовність до підтримки іншого, при цьому залишаючись самим собою і розуміючи, що цінності і системи поглядів можуть не співпадати; готовність до спокійного відношення стосовно значущості власних поглядів і реакцій іншої людини; готовність відкриватись власними цінностями і поглядам, сприяючи можливості розуміння себе іншою людиною; готовність до відкритості та

прийняття нового досвіду [10]. Крім того, даний компонент дає змогу працювати зі смисловою сферою Іншого з безумовним прийняттям Іншого, безоцінковим ставленням до Іншого та щирим інтересом до Іншого. Робота зі смисловою сферою Іншого передбачає інтелектуальну вихованість, визнання цінностей Іншого, прийняття позиції Іншого, емпатійне проникнення та бажання зрозуміти.

Операційно-поведінковий компонент реалізовує ведення конструктивної стратегії і тактики діалогу на основі управління власною поведінкою і саморегуляцією наявного стану. Забезпечує здійснення плану та програми діалогічної взаємодії за рахунок продуктивної реалізації діалогічних умінь: планувати та прогнозувати хід ведення діалогу, ставити діалогічну установку, професійно будувати діалог, слухати і чути внутрішній голос Іншого, задавати тематичні запитання, приймати позицію Іншого, інтерпретувати висловлювання Іншого, співпереживати Іншому, визначати логіку розвитку діалогу, керувати власною поведінкою у ході діалогу. Даний компонент дає змогу конструктивно вести діалог у конкретних професійних ситуаціях, підтримуючи позитивне емоційне відношення до Іншого не залежно від його емоційного стану та можливих розходжень у думках, поглядах, позиціях.

На наш погляд, вище вказані структурні компоненти необхідні та достатні для визначення діалогічної компетентності психолога. Виключення будь-якого з них не дає цілісного уявлення про досліджуване поняття.

Функціональні компоненти – це стійкі базові зв'язки основних структурних компонентів, що виникають у процесі професійної діалогічної взаємодії і тим самим обумовлюють рух, розвиток, удосконалення представленої моделі і внаслідок цього її стійкість і життєздатність. Ми виокремлюємо Я-компетентність, компетентність-в-Іншому, компетентність-у-ситуації, як функціональні компоненти діалогічної компетентності психолога.

Вважаємо за необхідне розглянути теоретичний зміст функціональних компонентів, котрі в рамках нашого дослідження представлені з позиції розуміння себе (Я-компетентність), розуміння іншого (компетентність-в-Іншому), розуміння процесу ситуації взаємодії (компетентність-у-ситуації).

Я-компетентність, як розуміння людиною себе припускає виокремлення наближених за змістом понять. Так, саморозуміння як уявлення суб'єкта про себе вимагає звернення до таких психологічних утворень, як Я-концепція [4], [9] і самоствавлення [12]. Я-концепцію визначають як сукупність усіх уявлень індивіда про себе, пов'язану з їх самооцінкою [9]. Теоретичне осмислення цього феномена будується на основі уявлення про Я-концепцію як про сукупність установок (атитюдів) «на себе» [4], [9]. Застосування такого розуміння Я-концепції дає змогу виділити три компоненти: когнітивний компонент, що описаний у контексті «образу Я»; емоційний компонент, представлений самооцінкою та інтеграцією самооцінки-самоствавлення; поведінковий компонент, як реакція, що викликана «образом Я» і самооцінкою. Слід відмітити, що до дослідження саморозуміння найбільшою мірою має відношення зміст «образу Я», що є описовою складовою Я-концепції і характеризує уявлення людини про себе.

З точки зору нашого дослідження нас цікавить співвідношення між змістом образу Я або когнітивним компонентом самоствавлення і розумінням іншої людини. Для виявлення цього співвідношення евристичною нам вважається схема аналізу, запропонована Н.І. Сарджвеладзе [12]. Відповідно до цієї схеми виділяється два полярних способи самоствавлення і ставлення до зовнішнього світу: об'єктне і суб'єктне. Об'єктне самоствавлення спирається на питання «Що таке моє «Я»?», пошук відповіді на яке ведеться з боку зовнішнього спостерігача. Суб'єктне самоствавлення пов'язане з відповіддю на питання «Хто Я?», що забезпечує такий спосіб ставлення до себе когнітивних процесів, котрі здійснюються з позиції внутрішнього спостерігача. Порівнюючи зміст когнітивних складових об'єктного і суб'єктного самоствавлення, Н.І. Сарджвеладзе [12] виділяє ряд істотних характеристик цих способів відносин. Когнітивна складова об'єктного самоствавлення включає констатацію загальноновизначених якостей; причинне пояснення власних учинків; оціночні судження щодо власних можливостей, схильностей, особистісних якостей і внутрішніх станів з точки зору їх інструментальної цінності, тобто в

термінах корисності для досягнення певної мети. Об'єктному уявленню про себе притаманна ригідність та незмінність.

Когнітивна складова суб'єктного самоствавлення є результатом суб'єктивного самовираження і відображає пошук неповторних граней особистості. Розуміння замінює пояснення своїх учинків, а логічному конструюванню поняття про власне «Я» протистоїть поза логічне переживання «Я» [12]. У цілому суб'єктне самоствавлення відображає уявлення про «мінливість і текучість внутрішнього світу, пластичність суб'єктного способу існування» [12, с. 104]. На думку автора даної схеми, об'єктне відношення до себе може поєднуватися з суб'єктивним ставленням до іншого, і навпаки. На наш погляд, функціонування процесу самоствавлення і ставлення до іншого пов'язане з конкретною ситуацією взаємодії. Розуміння себе та інших нам вважається у меншій мірі ситуаційно обумовленими. Це дає змогу висунути припущення про відповідність характеру саморозуміння розумінням інших людей. Так В.В. Знаков, підкреслюючи взаємообумовленість процесів саморозуміння та розуміння, зазначає: «Будь-який акт розуміння одночасно здійснюється у двох напрямках: розуміючи щось у зовнішньому світі, піднімаючись на одну сходинку пізнання, суб'єкт разом з тим заглиблюється у себе і підноситься над власним «Я»» [7, с. 212].

Можна припустити, що у ситуації вивчення когнітивної складової саморозуміння за допомогою відповіді на питання «Хто Я?», особливості даного явища визначатимуть наступні емпіричні показники:

- включення у самоопис мотиваційних і ціннісних характеристик особистості, що відображають її індивідуальність;
- відсутність або мінімальна кількість непов'язаних рольових характеристик, що приховують сутність особистості та надають особистості незмінність і завершеність;
- опис себе за допомогою метафоричних характеристик, що допускають можливість багатозначного осмислення;
- включення в самоопис критичних характеристик при збереженні загального позитивного характеру самозвіту; відсутність або мінімальна кількість узагальнених соціально схвалюваних характеристик.

Компетентність-в-Іншому ми визначаємо, як розуміння Іншого. Предметом розуміння Іншого є не зовнішні характеристики, соціально-типові та індивідуально-характерологічні ознаки, а смислове відношення до світу, осмислене на мові його переживань. Критерієм розуміння є відповідь на питання, чим є для суб'єкта світ і чим він є для самого себе [3].

Однією з відмінностей діалогічного розуміння Іншого від інших форм розуміння є співвідношення раціональних і нераціональних компонентів. Обмежуючись розглядом розуміння іншої людини як виключно раціонального процесу ми неминуче приходимо до спрощення і схематизації його образу та позиції. Раціональне розуміння спирається на попередній досвід, який є результатом абстрагування й узагальнення і тому відображає загальне, типове. Абсолютизація досвіду видаляє пізнання від унікального і одиничного суб'єкта з його своєрідністю і відмінними особливостями, робить образ іншої людини функцією пізнання. «Набуває досвід не співпричетний світу. Адже досвід в ньому, а не між ним і світом. Світ не співпричетний досвіду і не сприяє його набуттю адже з ним нічого не відбувається» [5, с. 26]. Прагнення підтвердити вже наявний досвід додає образу іншої людини завершеність. Суб'єкт стає «проекцією особистісної позиції мовця, перенесенням на «нього» того, що фактично значимо лише «для мене»» [11, с. 191]. При цьому діалогічне ставлення людина – (незалежний) світ замінюється монологічним відношенням людина – її досвід (як частина самої людини). Таким чином, діалогічне розуміння Іншого зводиться до пошуку вже відомого і зрозумілого.

Вибір і реалізація цілей розуміння здійснюється за допомогою наступних засобів:

- інтерпретуючі судження, що відображають розуміння внутрішнього світу суб'єкта на основі сприйняття зовнішніх проявів;
- причинні запитання, спрямовані на виявлення його мотивів;
- встановлення смислових зв'язків між різними його сторонами для створення цілісного образу.

Ми припускаємо, що розуміння Іншого передбачає емпатійне проникнення і осмислення життєвого досвіду і переживань суб'єкта, завдяки якому він себе вільно і не вимушено відкриває у відповідь, перебуваючи у процесі народження нового смислу. У глибинному розуміючому діалозі із значимим Іншим здійснюється процес смислового перетворення, результатом якого є змістова перебудова життєвих відносин і смислових структур. Побудова спільного смислового простору з Іншим дає змогу зорієнтувати його на розвиток розуміння себе як центрального феномену консультативного впливу.

Компетентність-у-ситуації позначається як розуміння процесу ситуації взаємодії, котрий ми розглядаємо у контексті діалогічного консультативного контакту між психологом і клієнтом. Нам вважається необхідним визначення внутрішнього процесу розуміння психологом динаміки розв'язання проблемної ситуації у контексті розуміння її клієнтом. Аналіз мовних реплік клієнтів дає змогу психологу виділити в них особливі мовні фрагменти – діалогічні структури у якості показників змін представленості проблемної ситуації у сприйнятті клієнта. За змістом діалогічні структури відображають оформлення у зовнішніх висловлюваннях якісно нового відношення до проблеми що попередньо не знаходило вербального вираження. Проявлення діалогічних структур у висловлюваннях часто супроводжується зміною емоційного стану клієнта, при цьому спостерігаються зміни фізіологічного характеру (блідість, почервоніння обличчя і рук), порушення функціонування секреторних залоз тощо. Емоційний стан клієнта, що відмічається при вищезначеному виді висловлювань, не завжди є однозначним і чітко диференційованим. Як показує психологічна практика, клієнт може відчувати при цьому і спектр амбівалентних почуттів.

Дослідження виявлення діалогічних структур у висловлюваннях клієнта дає змогу розділити їх на три групи: 1) висловлювання, що містять замкнуту діалогічну структуру; 2) висловлювання з розгорнутою діалогічною структурою; 3) висловлювання з відкритою діалогічною структурою [6].

Наявність у репліці клієнта замкнутих діалогічних структур показує, що зміни представленості проблемної ситуації у свідомості клієнта не відбулось, клієнт повертається до першочергового сприйняття скрутних для нього обставин. Достатньо часто замкнута діалогічна структура нагадує обмовку, випадкове зауваження, мимовільну асоціацію.

Вживання розгорнутої діалогічної структури у висловлюваннях клієнта свідчить про початок змін сприйняття проблемної ситуації. Відмінною рисою репліки з розгорнутою діалогічною структурою є відсутність зворотного переходу до колишньої «монологічної» представленості проблеми у клієнта в рамках даного висловлювання. Суть розгорнутої діалогічної структури зводиться до виявлення нових смислових інтерпретацій і можливостей сприйняття актуальних для клієнта запитань.

Відкрита діалогічна структура за перевагою констатує повну зміну представленості проблемної ситуації у свідомості клієнта. Наявність відкритої діалогічної структури – достатньо рідкісне явище у процесі консультування. Її появі передують висловлювання з замкнутими і розгорнутими діалогічними структурами. Даний процес, закономірно відображає усю складність змін, що відбуваються у внутрішній картині світу людини.

Успішно проведена робота з діалогічними структурами у висловлюваннях клієнта пов'язана з розвитком особливих професійних якостей психолога. По-перше, з формуванням у нього навичок виявлення в потоці мови діалогічних структур. По-друге, з умінням психолога розгорнути діалогічну структуру, що прозвучала у мові клієнта, до усвідомленої картини іншого сприйняття проблемної ситуації, виявлення нового смислу у звичних уявленнях і нової лінії поведінки. При цьому в роботі з висловлюваннями, що містять замкнуту діалогічну структуру, задача психолога зводиться до виокремлення її з репліки клієнта і акцентуванні на ній уваги. У випадках з розгорнутими діалогічними структурами стратегія мовної поведінки психолога направлена на закріплення у свідомості клієнта іншого сприйняття ситуації. Для цього в обох випадках психолог використовує управління динамікою діалогу у процесі професійної взаємодії.

Представлена модель діалогічної компетентності психолога відображає взаємозв'язок структурних і функціональних компонентів. Функціональні компоненти характеризують дану

модель в дії, де кожен із виділених структурних компонентів ніби підпорядковує їхню взаємодію собі. Так, аналітико-прогностичний компонент тісно пов'язаний з Я-компетентністю (розумінням себе), мотиваційно-ціннісний з компетентністю-в-Іншому (розумінням Іншого), операційно-поведінковий з компетентністю-у-ситуації (розумінням процесу ситуації взаємодії). У свою чергу вище згадані функціональні компоненти мають причинно-наслідкові зв'язки по відношенню до структурних компонентів, де Я-компетентність (розуміння себе) вступає у взаємодію з аналітико-прогностичним компонентом, компетентність-в-Іншому (розуміння Іншого) з мотиваційно-ціннісним, компетентність-у-ситуації (розуміння процесу ситуації взаємодії) з операційно-поведінковим. Крім того, структурні і функціональні компоненти взаємодіють між собою внутрішньо, де кожен з них має свою специфіку і несе своє навантаження у структурний і функціональний процес. Аналітико-прогностичний, мотиваційно-ціннісний, операційно-поведінковий компоненти взаємодіють між собою і мають тісні внутрішні взаємозв'язки. Я-компетентність (розуміння себе), компетентність-в-Іншому (розуміння Іншого), компетентність-у-ситуації (розуміння процесу ситуації взаємодії) мають ідентичний тісний внутрішній взаємозв'язок і не можуть функціонувати окремо в рамках представленого дослідження.

Успішність професійної діяльності психолога у контексті представленої моделі, як кінцевий результат може бути досягнуто на основі функціональних результатів, втілених у конструкціях вправного оволодіння внутрішніми процесами розуміння себе, Іншого та ситуації взаємодії.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Таким чином, розроблена модель діалогічної компетентності психолога носить структурно-функціональний характер, визначається сукупністю операцій за допомогою яких об'єкт розглядається як ціле утворення, а у якості основного засобу його розчленування виступає виявлення різних функцій, що йому притаманні. Структурно-функціональна модель діалогічної компетентності покладена в основу констатуючого експерименту та є підґрунтям в організації навчального середовища у процесі фахової освіти майбутніх психологів.

Список використаних джерел

1. Акулин А.М. Формирование культуры диалога у будущих психологов: автореф. диссер. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.13 "Психология развития, акмеология" / А.М. Акулин. – Москва, 2009. – 24 с.
2. Амельков А.А. Психологическая диагностика межличностного взаимодействия / А.А. Амельков. – Мозырь: Содействие, 2006. – 108 с.
3. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского / М.М. Бахтин. – [4-е изд.]. – М.: Советская Россия, 1979. – 318 с.
4. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс; пер с англ. В.Я. Пилиповского. – М.: Прогресс, 1986. – 420 с.
5. Бубер М. Два образа веры / М. Бубер; пер. с нем. Г.С. Померанца. – М.: Республика, 1995. – 462 с.
6. Голунова Е.Н. Особенности динамики диалога в ситуации психологического консультирования: автореферат диссер. на соиск. уч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.13 "Психология развития, акмеология" / Е.Н. Голунова. – М., 1998. – 22 с.
7. Знаков В.В. Психология понимания: Проблемы и перспективы / В.В. Знаков. – М.: Изд-во «Институт психологи РАН», 2005. – 448 с.
8. Минигалиева М.Р. Взаимопонимание субъектов психологического консультирования: компоненты и процессы развития / М.Р. Минигалиева // Журнал практикующего психолога. – 2002. – Вып. 8. – С. 37-52.
9. Пантеев С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С.Р. Пантеев. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 108 с.
10. Роджерс Н. Творчество как усиление себя / Н. Роджерс // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 164-168.
11. Родионова Е.А. Общение как условие развития личности / Е.А. Родионова // Психология формирования и развития личности / Под ред. Л.И. Анцыферова. – М.: Наука, 1981. – С. 177-197.

12. Сарджвеладзе Н.И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой / Н.И. Сарджвеладзе. – Тбилиси: Мецниереба, 1989. – 204 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Akulin A.M. Formirovanie kul'tury dialoga u budushhih psihologov: avtoref. disser. na soiskanie uchenoj stepeni kand. psihol. nauk: spec. 19.00.13 "Psihologija razvitija, akmeologija" / A.M. Akulin. – Moskva, 2009. – 24 s.
2. Amel'kov A.A. Psihologicheskaja diagnostika mezhlichnostnogo vzaimodejstvija / A.A. Amel'kov. – Mozyr': Sodejstvie, 2006. – 108 s.
3. Bahtin M.M. Problemy pojetiki Dostoevskogo / M.M. Bahtin. – [4-e izd.]. – M.: Sovetskaja Rossija, 1979. – 318 s.
4. Berns R. Razvitie Ja-koncepcii i vospitanie / R. Berns; per s angl. V.Ja. Pilipovskogo. – M.: Progress, 1986. – 420 s.
5. Buber M. Dva obraza very / M. Buber; per. s nem. G.S. Pomeranca. – M.: Respublika, 1995. – 462 s.
6. Golunova E.N. Osobnosti dinamiki dialoga v situacii psihologicheskogo konsul'tirovanija: avtoreferat disser. na soisk. uch. stepeni kand. psihol. nauk: spec. 19.00.13 "Psihologija razvitija, akmeologija" / E.N. Golunova. – M., 1998. – 22 s.
7. Znakov V.V. Psihologija ponimanija: Problemy i perspektivy / V.V. Znakov. – M.: Izd-vo «Institut psihologi RAN», 2005. – 448 s.
8. Minigalieva M.R. Vzaimoponimanie sub'ektov psihologicheskogo konsul'tirovanija: komponenty i processy razvitija / M.R. Minigalieva // Zhurnal praktikujushhego psihologa. – 2002. – Vyp. 8. – S. 37-52.
9. Pantileev S.R. Samootnoshenie kak jemocional'no-ocenochnaja sistema / S.R. Pantileev. – M.: Izd-vo MGU, 1991. – 108 s.
10. Rodzhers N. Tvorchestvo kak usilenie sebja / N. Rodzhers // Voprosy psihologii. – 1990. – № 1. – S. 164-168.
11. Rodionova E.A. Obsshenie kak uslovie razvitija lichnosti / E.A. Rodionova // Psihologija formirovanija i razvitija lichnosti / Pod red. L.I. Ancyferova. – M.: Nauka, 1981. – S. 177-197.
12. Sardzhveladze N.I. Lichnost' i ee vzaimodejstvie s social'noj sredoj / N.I. Sardzhveladze. – Tbilisi: Mecniereba, 1989. – 204 s.

И.В. Михайлюк. Структурно-функциональная модель диалогической компетентности психолога

В статье представлена структурно-функциональная модель диалогической компетентности психолога. Выделены структурные компоненты как основные базовые характеристики диалогической компетентности: аналитико-прогностический, мотивационно-ценностный, операционно-поведенческий. Описаны функциональные компоненты как устойчивые базовые связи основных структурных компонентов: Я-компетентность, компетентность-в-Другом, компетентность-в-ситуации. Рассмотрено содержание функциональных компонентов с позиции понимания себя (Я-компетентность), понимания другого (компетентность-в-Другом), понимания процесса ситуации взаимодействия (компетентность-в-ситуации). Установлена взаимосвязь структурных и функциональных компонентов диалогической компетентности психолога. Констатировано, что успешность профессиональной деятельности психолога в контексте представленной модели, как конечный результат может быть достигнут на основе функциональных результатов.

Ключевые слова: модель, структурные компоненты, функциональные компоненты, понимание, взаимосвязь, диалогическая компетентность.

I.V. Mykhailyuk. Structural and functional model of dialogic competence of psychologist

The article presents the structural and functional model of dialogic competence of psychologist. The structural components as the main basic characteristics of dialogic competence are distinguished: analytical and forecasting, motivational and value, operational and behavioral. Functional components are described as stable basic connections of the main structural components: self-competence,

competence-in-Other, competence-in-situation. The content of the functional components is reviewed from the point of self-understanding (self-competence), understanding of other (competence-in-Other), and understanding of the process of the interaction system (competence-in-situation). The interrelation of structural and functional components of dialogic competence of a psychologist is established. It is noted that success of professional activities of a psychologist in the context of the presented model as the end result can be achieved on the basis of functional results.

Keywords: model, structural components, functional components, understanding, interrelation, dialogic competence.

Mykhailyuk Inna Volodymyrivna, Postgraduate Student of the Laboratory of Methodology and Theory of Psychology, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

УДК 378.147

МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК ПРОВІДНА ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ У СФЕРІ ОСВІТИ

Міляєва В.Р.,

доктор психологічних наук, доцент,
завідувач науково-дослідної лабораторії культури лідерства
Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті проаналізовано поняття мотивації професійного вдосконалення, визначено властивості та форми її прояву на різних етапах професійної діяльності фахівця, обґрунтовно зв'язок між процесом задоволення основних потреб і підвищенням мотивації професійного вдосконалення керівників у сфері освіти. Емпірично досліджено рівень задоволення основних потреб керівників загальноосвітніх навчальних закладів та визначено шляхи актуалізації їхньої мотивації професійного вдосконалення.

У публікації наголошується на тому, що фахова компетентність керівника у сфері освіти є інтегративним особистісним утворенням, обумовлюється наявністю таких основних компетенцій: лідерство, авторитетність, креативність, психологічна надійність, адекватна самооцінка, висока саморегуляція, заглибленість та закоханість у свою справу, які формуються в процесі професійної діяльності. Розвиток фахової компетентності керівника детермінується мотивацією професійного вдосконалення, яка, в свою чергу, обумовлюється задоволенням основних потреб і прагненням до самореалізації у професійній діяльності у сфері освіти.

Ключові слова: професійне вдосконалення, мотивація, мотивація професійного самовдосконалення, мотиви, потреби, професійна компетентність.

Постановка проблеми та її актуальність. Зміна контексту суспільного розвитку тісно пов'язана з розвитком освіти - підвищенням її якості та конкурентоспроможності; інтеграцією системи української освіти в єдиний європейський простір. Це породжується необхідністю глобальних трансформацій, пов'язаних з впровадженням нових стратегій та ефективних технологій в освіті. Реалізація таких складних завдань можлива лише за умови високого рівня фахової компетентності й мотивації професійного вдосконалення у сучасних керівників освіти. Результатами багатьох досліджень (О. Винославська, А. Карамушка, Т. Панчук, В. Семенченко, В. Сич, М. Ткалич, О. Толков), доведено, що наявність високої мотивації підсилює всі складові професійного розвитку фахівця: професійні знання, навички, здібності, досвід тощо.

Саме тому, **метою даної статті** є аналіз особливостей та визначення шляхів актуалізації мотивації професійного вдосконалення як провідної детермінанти розвитку професійної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ).

Виклад основного матеріалу. Феномен професійної компетентності розглядається вченими (В.Асєєв, Л.Бурлачук, В.Зазикіна, О.Клімова, І.Семенова, В.Семиченко) як сукупність певних складових, зокрема виділяються такі: теоретична (сукупність загальних і спеціальних